

A Balkán tegnap

Ha tíz-tizenöt vagy annál is több év eltelik, az ember jobban teszi, ha nem halogatja tovább emlékei papírra vétését. Hiába érzi úgy, „mintha tegnap történt volna”, és hiába áztatja magát, hogy kristálytisztán emlékszik mindenre. Ha mégis törlődik néhány részlet, a hiányukat sem veszi észre, elvesznek, mint kavicsok a tóban. Fontos és kevésbé fontos dolgok pedig nincsenek – ha megélted őket, tessék mindet szépen magaddal cipelni, ahogy illik. A kilencvenes évek elejéről például ezeket.

Most megmondom Milánnak, hogy Kosovo egy befejezett mondat... Igen, ez szerbül jól hangzik, Kosovo ti je završena rečenica... Kíváncsi vagyok, mit szól ehhez, meg tudja-e őrizni azt a hűvös, mosolygós diplomata arckifejezését. Milán diplomata, Milošević diplomatája, sajtóattasé, vagyis képzett hírszerző, azaz kém. Milošević kémje. Ugyanakkor az sem mellékes, hogy nem belgrádi, Újvidéken él, amikor éppen nincs kiküldetésben. Valódi vajdasági szerb, nem nagyhangú betelepülő („dógyos”). Én viszont nem vagyok kém, semmiféle kiképzést nem kaptam, ezért nyilvánvaló, hogy beszélgetéseinkből ő, a profi húzza a több hasznot, azaz a több információt. Azért lopva már eltanultam tőle egyet-mást. Sokszor már felismerem a célzott kérdéseket, a mintegy mellékesen, csaliként odavetett megjegyzéseket, amelyeket nehéz válasz nélkül hagyni. Persze igyekszem éppoly naivnak és dilettánsnak látszani, mint korábban, hátha nem fog gyanút – bár egyáltalán nem tudhatom, mennyire lát belém, talán kiképzése és tapasztalata révén több ilyen lélektani rétegen is átlát.

Havonta egyszer-kétszer szoktunk együtt ebédelni, és mindig ő hív. Kellene az információk, vagy talán csak a jelentések, amivel kellően igazolja magát és a drága kiküldetést. Szóval megdolgozik a pénzéért. Az információ nekem is kell, éppenséggel jelentés is lehet az érdekesebbekből, az ebédet meg ő fizeti. Egy ideje már nem is erőlködöm, hogy másként legyen, a költséget úgyis elszámolja és a bélszínnek is más az íze így, hogy tudom,

Milošević számlájára eszem. (Sok jelentést le kell körmöl-nie Milán barátomnak, mire főnöke akár csak töredék százalékát is törleszti mindannak, amit csetnikjei elrabol-tak tőlem. Talán kezdhethetné azzal, hogy megveszi nekem az egész sörözőt. Egen, ezt is megmondom neki.)

Milán már ott ül a pincében, az ajtóval szemben, de a fali lámpával a háta mögött. Naná: én viszont ülhetek a bejáratnak háttal, zavart nyaktekergetésre kárhóztatva, ahányszor nyílik az ajtó és az én képembe világít a lámpa, miközben az övé rejtélyes homályban marad. Ezt a trükköt én is ismerem, de soha nem tudok olyan korán érkezni, hogy megelőzzem.

Azonnal int, amint belépek – felesleges, már „kiszúr-tam”.

- Azon gondolkodtam – magyarázza megnyerő mosollyal –, milyen szerencse, hogy a magyar kormánypártban olyan szakértők vannak, mint te, akik igazán értik a mi országunkat.

No, várj csak, talán jobban is értem, mint azt a gazdád szeretné – kajánkodom magamban, miközben letelepszem. – Várj, amíg előjövök a befejezett mondatlall...

Ám ez még korai, elakadunk Boszniánál.

- Csináltok még egy háborút...

- Mi egy háborút sem csináltunk.

- Tulajdonképpen kész rejtély előttem, miért nem borult lángba Bosznia már vagy fél évvel ezelőtt.

- Mondom, hogy mi nem csinálunk háborúkat.

- Lángba fog borulni.

- A Nyugat nem így látja.

- A Nyugat egy balfasz.

- Na, ebben egyetértünk. Bort iszunk vagy sört?

Milán nem szereti, ha túl sokáig az ő térfelén pattog a labda. Hagynom kell, hogy átlőjön az én kapum elé.

- Mintha a ti politikusaitoknak is más lenne a véleménye, mint neked...

- Mert azt fújják, amit a Nyugat.

- Még szerencse, hogy nem hallgatnak rád. Vagy nem is írsz jelentéseket?

Komikus, hogy most azt hiszi, kitör belőlem a buzgó-mócsing és előadom, hogy éppen tegnap adtam át egy harmincoldalas elemzést a témáról. Nem, nem hiszi, csak próbálkozott. Tudomásul veszi, hogy a kérdést egyszerűen elengedem a fülem mellett. Egyébként tényleg nem tudom, hogy bárki is komolyan veszi-e az elemzést. Vagy elolvassa-e egyáltalán.

Évés közben inkább irodalomról, színházról beszélünk. Aztán minden átmenet nélkül azt mondja:

- Meg fogjátok nyerni a választásokat.
- Évek óta itt élsz, mégis ottani fejjel gondolkodsz.

A többit inkább lenyelem. Nem fogom pont neki elmagyarázni, hogy ez a nemzet feladta a minimális önvédelmi reflexeit is, vagy legalábbis eltűri, hogy alaktalan, nyúlós masszává gyúráják, hogy végül valamiféle lábtörölt kreáljanak belőle. Ellenségeink egyelőre úgysem hiszik el, hogy így van, meggyőződésük, hogy ez csak ravasz, körmönfont álca, amit kifelé mutatunk, belül pedig kőkemények vagyunk. Csak a fele igaz lenne! Nem világosítom fel, néhány év múlva úgyis rájön mindenki magától, és a képünkbe röhögnek.

- Hallom, jön hozzátok Drašković ... - mondja, vagy kérdezi, és most egyenesen a szemembe néz. Megpróbálom állni a tekintetét, de nem megy sokáig. Ez nem a kiképzés miatt van: ő egy győztes, uralkodó nemzet büszke fiaként nőtt fel, én meg kisebbségiként. Hamarabb megtanultam a szememet lesűtni, mielőtt megérthettem volna, miért teszem. Amikor ott álltunk fehér ingben, piros kendőkkel a nyakunkban és koszorúztuk a nemzetünk felett aratott győzelmek dicsőítésére emelt emlékműveket, idegen nyelven harci dalokat énekeltünk és hosszú beszédeket hallgattunk apáink, nagyapáink gattetteiről, már nagyon ment ez a szemlesütés. Menekülni, szabadulni akartunk tőle, hálásak voltunk a lehetőségért, hogy szavainkban és tudatunkban elhatárolódhattunk szegényünkötől és hagytuk, hogy falat építsenek a jelen és a múlt közé. Azt hittük, nem kell majd többé lesűtni a szemünket, ha mindenestül megtagadjuk apáinkat. Én is hittem, legalábbis egy darabig. Persze, tévedtünk. A múlt felé emelt falak csak bennünk léteztek, a győztesek nem vettek róla tudomást és a szónokok továbbra is szűrös tekintetüket ránk vetették, amikor szórták az ünnepi átkot és elvárták, hogy továbbra is szégyelljük magunkat. A legbuzgóbb janicsár sem mentesült a szemlesütés reflexétől. Nem is vették volna tőle jó néven.

- Engem még nem értesítettek - nyúlok a söröskorsó után. Szóval, ez a mai ebéd tulajdonképpen fő témája.

Tudja, hogy hazudok, de ez most érdektelen. Nem információért jött, üzeni akar. Hosszasan tájékoztat, „óva int” és figyelmeztet, milyen súlyos következményekkel járhat a két ország kapcsolataira nézve, ha az ellenzékkel cimborálunk. Még akkor is, ha értesülései szerint nem a kormány, csupán a kormánypárt vezetősége a meghívó és a vendéglátó. Persze léteznek hatékonyabb és fontosabb csatornák is, de a fiúk alaposak, nem hagynak ki semmilyen lehetőséget. Az aprómunkát is el kell végezni, a háborúnak számtalan csatateret és csatája van, minden lehetőséget ki kell használni.

Már alig figyelek rá. Azt hiszem, ma mégsem fogok Kosovóval előhozakodni. Nagyon beleélte magát az előadásba és túl nagy pátosszal beszél ahhoz, hogy vitába szálljak. Illedelmesen meg kell hallgatnom, és legfeljebb ilyeneket mondhatok: „Megértem az álláspontodat, de...”, „Tiszteletben tartom a véleményedet, habár...”. Ez a maximum. „És köszönöm az ebédet, majd találkozunk”.

*

Drašković harsány és fölényes. Megszokta, hogy ő a figyelem középpontja, minden szava, minden mozdulata a közönségnek szól. Az, hogy a különben lenézett Magyarországra jött és végeredményben segítséget kérve, remélve, csak fokozza benne a fejedelmi pózt. Vegyes érzelmek kavarnak benne, de a tartás csak jól jöhet, mutassuk meg nekik! Szárnysegédje már óvatlanabb: amikor a Váci utca környékén kiszállunk a kocsiból, őszintén megdöbben.

- Odanézz! Hiszen ez maga a Nyugat!

Gazdája vet rá egy szigorú pillantást, mire elhallgat, de a gyermeki ámulat továbbra sem tűnik el a szeméből, amíg a belvárosban sétálgatunk. No, mi van, barátom - vigyorgok rá kajánul - talán nem áll össze a fejedben a kép, valami más látsz, mint amit az otthoni propaganda duruzsol a füledbe? Látom a szemén, érti, mire gondolok, de nem tiltakozik.

Drašković azonban végig megőrzi fejedelmi fölényét, úgy jár-kel Budapesten, mint valami király, aki távoli provinciáját kegyeskedik meglátogatni. Döbbenettel tapasztalom, hogy ennek megfelelően is fogadják. Itt bejön ez a balkáni büszkeség figura, mert senki nincs rá felkészülve. Az európai protokoll a csendes, visszafogott udvarias magatartást tekinti alapnak, nem tud mit kezdeni a harsány kivagyisággal, következésképpen még fokozottabb udvariassággal reagál, ami már szolgálai hajbókolásnak hat. Ez persze megerősíti a büszkélkedőt stratégiája helyességét.

ben, és a nevetségességig fokozza a pöffeszkedést. Otthon persze, majd sokszor meg kell hallgatniuk a munkatársaknak és ismerősöknek, hogy a magyarok térden csúsztak előtte, és ha felmordult férfias medvehangján, azt sem tudták, hányfelé szaladjanak. Évekig, valószínűleg haláláig ezt fogja mesélni, és megbecsülni is nehéz, hány hallgatója akad majd, akik mind ugyanezzel a „magyar-képpel” fognak élni és meghalni. Emlékszem egy kolozsvári román atyafi történetére, aki évtizedekig azt terjesztette, hogy Magyarországon szegénység van, éheznek az emberek, és egyébként is messze elmaradottabb minden, mint Romániában. Egyszer aztán hosszas rábeszélés után a gyerekei elhozták Budapestre. Az öreg szótlánul tűrte, hogy cipeljék mindenfelé, szeme dühösen villogott, utóbb már a fejét sem volt hajlandó odafordítani, hiába mutattak neki bármit. Végül egy mellékutcában, valami kis szabóműhely kirakatában meglátott egy békebeli Singer varrógépet. A fejébe vette, hogy ő azt a gépet meg akarja venni. Közölték vele, hogy az csak kirakati dekoráció és nem eladó, de tessék, vegyen öltönyt, nadrágot, kabátot. Az öreg diadalmasan kivonult, beült az autóba és attól fogva madarat lehetett vele fogatni. Otthon azután világjárt emberként további évtizedekig okíthatta környezetét, hogy minden úgy van, ahogyan ő mondta, Budapesten csak cifra kirakatok vannak, de semmi nem eladó, a magyarok éheznek, és nincs semmi-jük.

Döbbenetem csak fokozódik, amikor azt tapasztalom, hogy a nagy szerb ellenzéki vezér a tárgyalásokon is ugyanezt a stratégiát követi – sikerrel. Nyilvánvaló: politikusként igen jelentős legitimitációt kapott azzal, hogy Budapesten fogadták, és ettől kicsit államfőnek érzi magát – ez még hagyján. Ezért elvileg meglehetősen hálával tartozna a magyaroknak, elvégre ilyet még egyetlen ország sem tett. Az álmatag, hajbókoló magyar tárgyalási stílustól viszont vérszemet kap, és egy idő után hitetlenkedve pislogok, ki itt a vendég, és ki a vendéglátó, ki jött segítséget kérni, és ki tesz szívességet? Másfél nap után lenullázódik a mérlegnek az az oldala, amit a magyar diplomácia haszonként remélhetett az egész hajcihőből: szertefoszlik az a remény, hogy a legnagyobb szerbiai ellenzéki erő vezetője, talán a majdani új államfő, bármilyen formában, de támogatja majd a délvideki magyarok autonómiaörekvéseit. A mieink csak hümmögnek és mosolyognak.

Drašković a közös ebédeken, de még a tárgyalásokon is, folyton „mađaricás” viccekkel szórakoztatja a társasá-

got. Fogcsikorgatva fordítok, mindenki röhög. El kellene magyaráznom, hogy a „mađarica” a szerb nyelvben szó szerint „magyar nő” jelent, de némi fogalmi többlettartalma is van. Nem, ezt inkább nem magyarázom, őszintén szólva eddig még eszembe sem jutott, hogy ezt magyarázni kell. Fordítok.

„A «mađarica» a kerítésen keresztül beszélget szerb szomszédasszonyával. Kicsit még töri a szerb nyelvet...

- Az én uram nem jól baszni.

- Nem jól mondod, szomszédasszony. Az én uram nem jól baszik!

- Nem, nem szomszédasszony, a te urad jól baszni. Az én uram nem jól baszni!”

Sápadok és izzadok. Még jó, hogy rajtam kívül senki délvideki nincs a teremben, egymás előtt még égetőbb lenne a szégyen. Vuk úr nyilván imponálni akar vendéglátóinak, hogy mennyire járatos a két nép kulturális együttélésének ügyében. Legalábbis ezt szeretném hinni. Ha Vuk úr egyszer eljut a Tisza mentére és előhazakodik ezekkel az élcekkel, előkerülnek a bicskák. Itt önfeledten röhögnek. És már mondja is a következőt:

„A «mađarica» felmegy Belgrádba, hogy elszegődjön cselédnek. Megállít egy urat a városban és kérdezi, merre van a Car Lazar utca. A férfi látja, hogy kivel van dolga, ezért nem mondja meg, hogy éppen abban az utcában állnak, hanem azt javasolja, hogy kedves kisasszony, jöjjön fel velem ide a lakására, mert ott van egy Belgrád-térkép, azon majd megnézik.

- Jaj, fiatalúr, hagyja el, engem azon a térképen ma délelőtt már háromszor megbasztak!”

A szünetben a főnökömet győzködöm, hogy mentse fel valahogy a tolmácsi gúzsából, mert a mieink vagy nem olvasták el a háttéranyagot, amit készítettem, vagy teljesen bedőltek ennek a balkáni tarolásnak. Ez az utolsó alkalom, ne engedjük így hazamenni. És hadarom visszafojtott dühvel, hogy tudja-e, mi ez a „mađaricázás”, hogy erről szerb műdal is van, amit folyton fújnak odalent a kocsmákban, és hogy honnan ered? Nem tudja. 1920 után a délvideki magyarság elveszítette teljes értelmiségi, hivatalnoki és birtokosi rétegét. Aki nem ment önként, azt elüldözték, sokakat megöltek. Nem maradtak tanítók, jegyzők, írnokok, orvosok, de még papok is alig. A módosabb magyar gazdák birtokait szétesztották, de magyar paraszt nem kapott földet, minden a dobrovoljacok kezébe került. Megkapták a házakat, földet, jószágot, szerzőségeket. Ezek az emberek azelőtt sosem láttak vasékét, a gaz verte föl a zsíros bácskai földet, naphosszat a

kocsmában ültek és felélték az ingyen kapott javakat. A vezetőitől megfosztott, végsőkéig megalázott magyar azt sem tudta, mi történik körülötte és főleg azt, hogy miből éljen meg. Ekkor indultak el tömegesen a magyar lányok Belgrádba és más városokba a „Car Lazar utcát megkeresni”, hogy cselédként elhelyezkedjenek a mindenható új uraknál. A csinos és többnyire iskolázatlan magyar lányok teljesen ki voltak szolgáltatva a számukra idegen világban – hát ezért szól annyi sikamlós történet a „mađaricákról” mind a mai napig. A cselédvilág ugyan letűnt, de a kiszolgáltatottság azért ma is jelen van, ha másilyen formában is, és a „mađarica” ma is fogalom Szerbiában – csinos, könnyűvérű magyar nő, vagyis kurva!

Szerencsés körülmény, hogy a „legfelsőbb szint” elfoglaltságára hivatkozva korábban távozik, így kapunk még egy esélyt a hamvába hullt tárgyalások felélesztésére. Szembesítjük Vuk urat bizonyos kijelentéseivel, amelyeket különböző szerbiai és külföldi lapokban tett a kisebbségi autonómiákkal kapcsolatban. Ezen meglepődik. (Legalább annyira, mint amennyire én meglepődtem, amikor két napig azt kellett látnom, hogy a mi politikusaink nem teszik, holott fénymásolatban és fordításban is mellékeltem nekik már jó előre.) Ütni kell a vasat, pontosan az ő stílusában, erőszakosan és határozottan. Kitérnie, de újabb idézett kijelentésekkel és nyilatkozatokkal kell szembesülnie. Miért is jött? Tudja, nekünk mi a fontos? Egy olyan ország nevében kellene demokratikus engedményeket tennie, amelyet nem is ural, mégis nehezen teszi. Mindent nem dörgölünk az orra alá, de azért nem ártana tudni, hogy semmiről sem feledkezünk meg. (A puhánykodó urak vajon tényleg nem olvasták el a jelentést? Ez is benne volt:

Az úgynevezett Jugoszláv Néphadsereg fegyveresen szembeszállt Szlovéniával – bár a belgrádi tervek szerint Szlovéniától ajánlatos megszabadulni. Vuk Drašković egy tömeggyűlésen azt nyilatkozta, hogy a jugoszláv hadsereg megszügyenyítése folyik (a filmfelvételeken a jugoszláv reguláris hadsereg ifjú katonái elanyátlanodva sirtak az erdőben tankjaik mellett, miközben a szlovén területvédelmi egységek egy szál géppisztolyukkal, rendezett sorokban nyomultak buckától buckáig) és azt szorgalmazta „olyan szerb hadsereget kell felállítanunk, amely két óra alatt Zágrábban van”. Azt is mondta, hogy „csuklóból kell levágni minden albán kezét, amely Kosovóban V jelet mutat.”)

Alig egy óra elteltével kifejti „leopárdbőr” elméletét, ami a svájcihoz hasonló etnikai szigeteket közigazgatási

megszervezését tenné lehetővé a Vajdaságban. Ez már valami. Most már csak arra kell ügyelni, hogy ezt a sajtónak is elmondja. Ha nem teszi, elmondjuk mi.

A koronázatlan balkáni király most már hazamehet. A „leopárdbőr” ott van minden újság címlapján, kap is érte otthon a szeme alá...

*

A Szeged-környéki csárda kívülről impozáns, de a téli pusztaság, ami körülveszi, nem sok fogódzót nyújt a szemnek. Csak varjak, meg biztonságiak feketéllenek itt-ott. Szóval itt találkozunk.

Alighogy kikászálódunk a kocsból, máris megérkeznek ők is. Ahogy kiszáll és felegyenesedik, kabátjába nem bújik bele, csak vállára adják, amikor meglátom a szája szegletében azt az alig mosolyt, szinte hangosan elszólom magam:

- Jézusom, még egy király!

Bent már meleg van, de a kabátját nem adja, végigvonul benne, mint egy talárban a hosszú termen, kihúzott, egyenes derékkal. Sokkal magasabb, mint gondoltam, kotrunk utána, mint a pincsikutyák. Végre utolérjük, sikerül megfosztani kabátjától, leülünk, de a felsőbbrendű mosolykezdemény ott marad az arca egyik felén. Éppen a felőlem eső felén.

- Uraim, ha nem segítenek, hamarosan ebben az országban is háború lesz! – nyilatkoztatja ki érces hangon, minden bevezető nélkül.

Most erre mit kérdezzek: hogy miben segíthetünk, vagy hogy mit kér ebédre? Az utóbbinál maradok, ez még az én asztalom.

- Amióta jártam a háborúban, nekem mindegy, mindent megeszek – szól az újabb kinyilatkoztatás, semmivel sem kevésbé teátrálisan, mint az imént. Akaratlanul is körbepillantok, hol vannak a kamerák. Nincsenek sehol, nekünk játszik. Végigcsinálja, nem hajlandó az étlappal foglalkozni, elfogadja a ház ajánlatát.

Sok pénzt kér egy számítógépes hálózatra. Csak ez menthet meg minket a háborútól. A számítógépekkel megszervezi az ellenállást a Vajdaságban, és minden jóra fordul. Modern hadviselés, modern király.

Nem jutunk túl sokra. Mérget mernék rá venni, hogy a pénzt nem kapja meg. Túl sokat kér és az egész elképzelés valahogy megfoghatatlan. Maradjunk kapcsolatban, majd felküldi a szakértőit Pestre. Nem nagyon tudunk miről beszélni. A háborúról sem kérdezem, mert folyton azt olvastam az újságokban, hogy besorozása után főként különböző kaszányák folyosóit meg klotyóit mosatták ve-

le. Persze lehet, hogy ő tudna dicsőbb történetet is. A teremben siri csend, sehol egy vendég. Elvileg ez egy titkos találkozó. Végül egyik samesza feladja vállára a csaknem földig érő fekete kabátot.

- Ne feledjék, háború lesz! – fenyeget meg bennünket felemelt mutatójújjal, mint a megszeppent gyerekeket, majd Nenad Čanak, a szerb ellenzéki mozgalomnak az egyetlen olyan vezetője, aki a Vajdaság autonómiájáért hajlandó szót emelni, és azt a maroknyi vajdasági szerbet képviseli, akik a kisebbségieken kívül maguk is így gondolkodnak, méltóságteljesen kivonul és beül a kocsijába.

Aztán Pesten tényleg felkeresnek a szakértői. Nem tudom, miben szakértők, de mindig ugyanoda lyukadunk ki, vagyis hogy kell a rengeteg pénz a számítógépekre. Az egyik itt is el van ájulva Budapest csillogásától, a másik nem. Vagyis hát úgy tesz, mint aki nem. Napokig hurcolásom őket hivatalról hivatalra, s útközben rengeteg hülyeséget kérdeznek. Végre hazafelé készülődnek, amikor az egyik valahol az utcán mutatójújjával a falhoz támaszt és aszongya:

- Ha megtudod, Magyarország pontosan honnan és mennyiért szerzi be a kőolajat, kapsz százezer dollárt.

Ugyan. Így is megkeresem a havi kétszázát!

- Nem vagyok olyan pozícióban, nem férek hozzá ilyen információkhoz – mondom a lehető legbarátságosabban és továbbindulok.

- Jól van, felejtse el – mondja a másik.

- Szívesen.

A metrón hazafelé olyan képzetem támad, hogy figyelnek. Kész röhej. Eszembe jut, hogy akadt már egy olyan kedves jóakaróm, aki azt terjesztette rólam, hogy szerb kém vagyok. Nem is akármilyen helyeken, kis híján az állásomba került. Az illető azt is terjesztette magáról, hogy a csetnikek húszezer márka vérdíjat tűztek ki a fejére. Aztán az összeg egyre nagyobb lett, ahogy csökkent a drámai hatás. És ezt egyesek még most is elhiszik. Meg azt is sokan elhitték, amit rólam mondtam. Emlékszem Pécssett, amikor friss menekültként segélyért álltunk sorba, drávaszögi ismerősök úgy néztek rám, mintha kísértetet láttak volna.

- Te is itt?! – kérdezte egyikük megrökönyödve. – Hát mi úgy tudtuk...

- Mit tudtatok úgy?

- Hát hogy te...

Többet nem volt hajlandó mondani, én meg egy szót sem értettem. Csak a fejét csóválta, amikor elmeséltem, hogy odaát semmim sem maradt, házamat kirabolták,

könyveimet, kézirataimat elégették. Hitte is, nem is. Csak később tudtam meg, hogy befolyásos jóakaróm azt terjesztette rólam, hogy mindig is szerb kém voltam és ottmaradtam kollaboránsként a megszállókkal. Még talán valami magas tisztségbe is kinevezett nagy kegyesen. Nem volt ártatlan tréfa. A szívfacsaró, a nap minden percében makacsul szorító fájdalom az elvesztett otthon miatt, a tehetetlen düh a rabló, gyilkos csöcselékkel szemben, akik mindezt büntetlenül megtehették, és ráadásul ez a képtelen vád, amit gátlástalanul terjeszt valaki az általam is tisztelt és szeretett emberek körében. Talán soha nem lesz mód, hogy mindenki eloszlássam a hazugság nyomait, elviselhetetlen a gondolat, hogy maradhat akár egy ember is, akiben örökös nyomot hagy ennek a kicsinyes, mérhetetlenül gonosz kis provinciális diktátornak a mocskolódása. Semmivel sem szolgáltam rá, soha egyetlen szóval sem bántottam. Még azután se, hogy újra és újra megkeserítette az életemet.

*

Radmila Milentijević, az Amerikából importált csodaminiisztere Miloševićnek. Tájékoztatási miniszter, de igazából az a feladata, hogy mint a Nyugat avatott ismerője ügyesen megmagyarázza és eladja a világnak a szerb igazságot. A Nagy Szerb Igazságot. A nagyszerb Igazságot. Vagy ahogy tetszik, csak nagy legyen és szerb.

A szokásosnál is jobban kimerítenek az egész napos programok, a tolmácsolás, a kisebb-nagyobb vendéglátói bakik parírozása. A miniszter asszony ismeri a protokollt, nem hibázik, viszont minden hibát észrevesz, és leplezetlen gúnnyal megmosolyog. Hát igen, nyugati pallérozottság és balkáni felsőbbrendűség. Izzasztó keverék.

Este Óbudára viszem vacsorázni. A bájos környék nem hatja meg, semmitől nincs elájulva – logikus, hiszen Amerikából jön, ahol minden van, akár nagyobb, eredetibb és régebbi Óbuda is, mint ez a miénk. Tüntető magabiztossággal válogatja ki a rendelt ételekhez illő borokat, sőt még ki is oktat, amiért egyáltalán megkérdeztem, mit inna. Nincs dicsérő szava a minden szempontból kifogástalan vacsorára sem, viszont utána megkérdezi:

- Mondja csak, mikor szándékoznak hazatérni az ötvenhatban Jugoszláviába menekült magyarok?

- Hogy a kicsodák?

- Hát a vajdasági magyarok. Most már nincs semmi veszély, igazán visszatelepethetnének Magyarországra, nem?

Jó, ezt a hülyeséget eleget hallhattuk Šešelj barátunktól, feltételezni lehetett, hogy lenn valahol Dél-Szerbiában, ahol talán még nem is láttak élő magyart, bizonyos műveletlen rétegek egyes korlátolt képviselői hitelt is adnak neki, de hát ez a világiárt úri hölgy, miniszter és... Hát igen, ez az, és a legelképezetőbb... A miniszter asszony ugyanis civilben történész, az Egyesült Államok egyik egyetemén a 20. század történelmére oktatja a hallgatókat! Mély sóhaj, és nincs mese, bele kell vágni egy hosszú, kínos magyarázkodásba, hogy a Föld gömbölyű, a csillagok nem ezüst pitykegombok az égtündér szoknyáján, meg ilyenek.

- Tudja, nincsenek ilyen magyarok... - kezdem szégyenlősen.

- Nincsenek?!

- Voltak, akik arrafelé hagyták el az országot, akkor is, később is, de továbbmentek Nyugatra. Néhány beházasuló akad elvéve, de sokkal több a kitelepülő, szóval nincsenek...

Látom rajta, hogy egy szavamat sem hiszi. Még hosszasan magyarázok, saját hangomat is távolról, letompítva hallom. Nincs mit tenni. Amerikai történész hallgatók generációi továbbra is azt tanulják majd azon a bizonyos egyetemen, hogy a vajdasági magyarok ötvenhatban kéredzkedtek be Jugoszláviába, és visszaélve a szerbek vendégszeretetével, ott maradtak. Olyan kurva jól érzik magukat azóta is, hogy az istennek sem akarnak végre hazatérni. Taxit rendelek és elkísérem a tudós miniszter asszonyt a szállására.

*

Rugova embereivel villamosozom a Körúton.

- Ön ugye nagyon gyűlöli a szerbeket? - kérdezi az egyik, egészen közel hajolva.

- Már hogyné gyűlölné! - torkolja le türelmetlenül a másik. - Hiszen kirabolták, mindenéből kifosztották és elűdözték!

Legegyszerűbb volna helyeselni, és annyiban hagynák a dolgot.

- Nem, nem gyűlölöm őket - mondom, és ezt most nincs kedvem elmagyarázni.

Nem válaszolnak. Konokul nézik az utcát, és csak jóval később kezdünk másról beszélni.

*

Eduard Selami mosolygós, szelíd, szolid európai ember benyomását kelti, pedig ahonnan jött, az a Balkán Balkánja, a világ talán legelszigeteltebb 20. századi diktatúrája, bunkerország, vagyis Albánia. Ő most, 1993-

ban az ottani kormánypártnak, az Albán Demokrata Pártnak az elnöke - az egyik legnépszerűbb rendszerváltó politikus.

- Húsz éves koromig én is elhittem a mesét, és őszintén bevallom, még boldog is voltam. Az emberek többsége a sok évtizedes agymosás és a külső információk teljes hiánya következtében elhitte, hogy Albánia a világ leggazdagabb és legigazságosabb országa. Hiszen nálunk nincs munkanélküliség, nincsenek szociális különbségek, nincs bűnözés, kábítószerelés meg ilyesmi. Boldogok voltunk.

- Igen, ezt ismerem. Én is hittem valamikor Tito el nem kötelezett Jugoszláviájában, ha nem is éppen húszéves koromig.

- Nyilván korábban került a kezébe Orwell könyve...

- Igen, többek között.

- Szolzsenyicin?

- Az is. Ezeknél azonban jóval nagyobb hatással voltak ránk, a hetvenes évek fiataljaira a magyar történészek művei, akik akkor már egyre hitelesebben és bátrabban tárták fel az elmúlt évszázadok történéseit ezen a tájon. Meg aztán az írók voltak nagyon fontosak, akiknek egy-egy új könyvét úgy szívtuk magunkba, mint éltető nedvet - például Csoóri Sándorét, akivel valószínűleg ma Ön is találkozni fog.

Kora reggel van, a Gellért szálló halljában kávézunk és látom Selami úron, hogy legszívesebben órákig elüldögelne itt, irodalomról, történelemről beszélgetve. Nem igazi politikus - értelmiségi, akinek a katedránál, a könyvek között lenne a helye. Persze, nem ő az egyetlen.

- És most Önök is mindent mindenkinek megbocsátanak?- váltok témát.

Elkomolyodik. Nem politikusként teszi, egyáltalán nyoma sincs rajta a pókerarcnak.

- Nem tehetjük. A volt kommunisták iszonyú rombolást vittek véghez országunkban. Ugyanazok, akik néhány évvel ezelőtt vasszigorral alkalmazták a cenzúrát, ma visszaélnék a sajtószabadsággal, a demokrácia adta lehetőségekkel, és ártnak, ahol csak tudnak. Nem riadnak vissza a legképtelenebb hazugságoktól, rágalmaktól, semmilyen aknamunkától. Ez iszonyúan igazságtalan, a fiatal demokrácia csaknem teljesen védtelen a volt diktátorok gátlástalanságával szemben, hiszen saját fegyvereivel támadják, és mégsem tagadhatja meg önmagát. Az egyszerű emberek többsége persze, ezt nem látja át, hiszen nem alakult, nem alakulhatott ki bennük az egészséges kételkedés, az önálló gondolkodás és véleményalkotás

képessége. Gondolom, ezt nem kell Önnek túl sokat magyaráznom.

- Jobb, ha nem mondok semmit... Indulnunk kell, este talán még lesz időnk beszélgetni.

Nagyot sóhajt, megadóan feláll a kényelmes fotelból. Látom rajta, legszívesebben megkérne, kísérem el egy sétára a Duna-parton, vagy nézzük meg a Várat, esetleg egy múzeumot.

- Most biztosan megmutatják Önnek a Parlamentet - vigasztalom, mielőtt végleg elragadják a sötétruhás külügyesek.

Másnap reggel viszont ugyanúgy a hallban kávézunk. Kosovóról, a térség jövőjéről, Albánia külpolitikájáról kérdezem.

- Meg kell állítani a szerbeket. A szerbek agresszívek, és nekik van a térségben a legtöbb fegyverük. Nem bátrabbak másoknál - ez buta legenda -, egyszerűen senki sem hozta a tudtukra, hogy most már elég.

- Ahol visszalöttek, ott azért meg is torpantak...

- Pontosan. Ha a nyugatiak nem tétováznak, nem értelmezik folyamatosan félre a helyzetet, már minden másként lenne. Egyre több nemzetnek lesz elege a szerb agresszióból, és egyszer csak lángba borul az egész térség. Talán a Nyugat végre félreteszi indokolatlan illúzióit Szerbiával szemben, és olyan figyelmeztetést ad Miloševićnek, ami észre téríti. Sok életet megmenthetne vele. Ez lenne a legjobb a szerbeknek is - be kell látniuk, hogy Milošević ámokfutása sehova se vezet. Ez lenne a béke útja, minden más a háborúba, a káoszba vezet.

Megemlítem, hogy szeretném, ha később mindezt egy interjúban is elmondaná nekem. Rosszul teszem: szívélyesen megígéri és állja is a szavát, de ettől a pillanattól fogva már jóval visszafogottabb, válaszai megfontoltabbak, diplomatikusabbak. Máris hozzátesz egy bonyolult körmondatot az előbbiekhöz, miszerint a Nyugat végeredményben jó úton jár, és ő nagyon optimista, hogy közösen minden probléma rövid idő alatt megoldható.

*

Igen, Rugova kosovói albánjai egészen mások. Nincsenek fekete kormányzati autók, megint villamoson kísérettem őket keresztül-kasul a városon. Ők nem lehetnek királyok, még itt sem - igaz, eszükben sincs megjátszani. A „közös ellenség” nyelven beszélgetünk - mondják nevetve. Alaposan kifaggatnak, hogyan fosztottak ki a csetnikek a Drávaszögben, és számtalan rémtörténetet

mesélnek a szerb rendőrök garázdálkodásáról Kosovóban. Sejttem már, hová fogunk újfent kilyukadni.

- Mindenedet elvették és földönfutóvá tettek. Nem igaz, hogy nem gyűlölöd őket.

Nocsak, már tegeződünk - gondolom magamban, és most sincs több kedvem a magyarázkodáshoz, mint a múltkor. Viszont ezek most nem érik be két szóval. Mégis mit mondjak nekik? Nem gyűlölöm a szerbeket. Az emberre különben is túl gyorsan raggatnak címkéket: nacionalista, szélsőséges, antiszemita... Pedig az ember ezekben a dolgokban is éppen olyan bonyolult, mint egyéb lelkiekben, mondjuk a férfi-nő örök játszmaiban, aminek összetett, ezer ellentmondástól lüktető voltát mindenki készséggel elismeri. A szerelem és a gyűlölet közt sokszor csak egy hajszál (még inkább talán egy másfajta szőrszál) áll - tartja a mondás, és miért idegenkedünk ugyanezt belátni másfajta emberi dimenziókban is? Ha a halálra kínzott és Borovo Seloban tömegsírba dobott barátomra, a sepei postásra, Balog Józsiára gondolok, vagy a kocsijáért agyonvert többgyermekes apára, Bacsza Zolira, akkor bizony előnt a keserűség és felszikkázik lelkemben a gyűlölet. Nagy baj volna azonban, ha egy ilyen szikrától egészen lángba borulna az értelem. Az értelem dolga szublimálni a gyásznak, a dühnek, az irracionálisnak a hullámaikat oly módon, hogy ne adjuk fel balga módon védelmi reflexeinket, de ne is boruljunk bele magunk is az irracionális, az embertelen véres ködébe. Nem kell megbocsátanunk a gyilkosoknak, sem a keresztényi szeretet, sem pedig valamiféle ultraliberális „másság-tisztelet” nevében. A szadista gyilkost szabad gyűlölni, különben meghasonlunk önmagunkkal és a világgal - lelki békénk örökre odavész. Viszont azonnal el kell kezdenünk kutatni a végzetes okokat, amiért megtette, amiért megtehetette rémtetteit, és a düh már arra vagy azokra kell hogy irányuljon, akiknek démoni tettei (szavai) a gonosz elszabadulásához vezettek. És itt már kell hogy legyen elég erőnk, hogy ítéletünk alól kivonjuk az ártatlanokat.

De valóban kell ezt nekem magyaráznom? Albán barátaim válaszra várnak. Biztosan nem egy ilyenféle, túl bonyolult válaszra, hanem egyértelműre és rövidre.

Kapjanak inkább egy talányos közhelyet:

- Tudják - szándékosan nem tegezem őket vissza - megpróbálom ezt a dolgot „európai módon” kezelni. Nem, nem gyűlölöm a szerbeket.

Hosszú, súlyos csend. Mégis mondanom kell még valamit.

- Nem a szerbeket gyűlölöm, legfeljebb azt a csőcseléket, amelyik rászabadult a békés baranyai falvakra. Azokat a pribékeket, akik agyonverték két cimborámat, akik kivonszolták kedves öreg borász barátomat a temetőbe, és hosszú tört dugtak le a torkán, hogy beismerje, hová dugta a pénzét; azokat, akik motorfűrészsel feldarabolták a magyar könyvtárost; azokat az álmatag békefenntartókat, akik évekig tétlenül szemlélték ezt a rémuralmat, és leginkább abban segítettek, hogy ne változzon semmi. Persze, nincs jó véleményem a sajtó uszító hiénáiról sem, akik központi parancsra hihetetlen buzgósággal segítettek lángba borítani azt a békés világot.

Ebbe már hümmögve belenyugszanak.

*

Végül soha nem mondtam meg Milánnak, hogy „Kosovo ti je završena rečenica”. 1994 tavaszán még gyakran találkoztunk, de nem adódott megfelelő alkalom.

Megmondtam viszont Jovánnak, aki Đinđićnek, a másik szerb ellenzéki vezérnek az embere volt és valamiféle ifjúsági, meg emberi jogi szervezet aktivistájaként forgolódott Budapesten. Elvörösödött, elsápadt, szóval rendesen begurult.

- Ezt meg hogy érted?! – csattan fel élesen és szeme villámával visszakozásra kényszeríti az éppen közeledő pincért.

Én ülök háttal a lámpának, így hát magabiztosan hajlok előre, és mondom az arcába:

- Bele kell nyugodnotok, Kosovó elveszett. Soha többé nem lesz szerb.

Ha most Belgrádban vagyunk, rám borítja az asztalt. Ha Nagybecskerekén, a szomszéd asztalnál ülök is segítenének kidobni az ajtón, ha mondjuk Csúrogon, egy-két bicska is kerül a hátamba, mire kiérek. Egy pillanatig itt Budapesten sem voltam biztos a pusztán verbális folytatásban. Aztán egy pillanat alatt lehiggad:

- Nézd, én is utálok Miloševićet, de Kosovót illetően igaza van. Az a szerb bölcső, annak elvesztésébe egyetlen szerb sem tudna belenyugodni soha. Amíg egyetlen szerb él a Földön...

Keze ökölben, arca már nem haragos, fájdalomtól torz, szeme könnyes. Intek a tisztas távolságból aggódva figyelő pincérnek.

- Bort iszunk vagy sört?

- Várj – mondja fojtott hangon – neked csak értened kell! Te sem érted?

- Nagyon is értem. Milošević jól elbaltázta a szerbek dolgát. Van egy régi sejtésem: ha először Kosovón gyalogoltok végig a negyven év alatt felhalmozott teljes arzenállal, a Nyugat biztosan vesztes marad. Az újságok mindenfélét írtak volna, az ENSZ is mondott volna egy ejnyebejnét, de valójában nem történt volna semmi. Akkor sem, ha az összes albánt átzarvarjátok a határon. De semmiképp nem kellett volna nekiesni Szlovéniának, Horvátországnak és most Boszniának.

- De hiszen Boszniában nincs háború.

- Napok, hetek kérdése.

A fejét rázza.

- Lehet, hogy ezt mind nem kellett volna, de Kosovót nem hagyjuk. Ez a szerb nép szent történelmi jussa.

- Ja, szóval a történelmi elv érvényesítésére gondolsz? Akkor meg kellene beszélnünk Vajdaság kérdését, Erdélyről meg egyebekről nem is szólv...

- Te sem gondold komolyan, hogy a Vajdaságot és a magyarokat egy napon lehetne említeni Kosovóval és a kosovói szerbekkel!

- Te sem gondold komolyan, hogy nem lehet!

Végre előttünk a bor. Koccintunk, és hosszan nézünk egymás szemébe. Ebben, és egy csomó más dologban, sohasem fogunk egyetérteni, de pontosan értjük egymást. Egyszerre emeljük fel a kezünket, hogy odaintsük a pincért.

- Hozzon egy egész üveggel.